

Bewezen effectieve aanpakken basisvaardigheden

Prof. dr. Inge de Wolf

Dalende basisvaardigheden

Het Nederlands onderwijs kenmerkt zich door veel autonomie voor leraren en schoolleiders. De overheid is terughoudend en laat veel aan het veld zelf over. Op onderdelen pakt dit goed uit. Zo behoren leerlingen tot de gelukkigste leerlingen ter wereld en is er veel keuzevrijheid. Tegelijkertijd gaat het niet goed met de beheersing van de basisvaardigheden van leerlingen. De afgelopen week heeft de Inspectie in de Staat van het Onderwijs opnieuw de noodklok geluid over de basisvaardigheden.¹ Er is al langer sprake van een langdurige dalende trend in de beheersing van de taal- en rekenvaardigheden van onze leerlingen.² Internationaal is inmiddels ook opgevallen dat de beheersing van de basisvaardigheden van Nederlandse leerlingen zorgelijk is geworden.³

Er is geen reden aan te nemen dat de neerwaartse trend vanzelf keert, zeker niet met het tekort aan leraren en schoolleiders. Het lijkt dus zeer verstandig dat de overheid actiever en gericht gaat inzetten op verbetering van de basisvaardigheden. Hiervoor zijn volgens mij drie zaken nodig, die ik in dit memo beschrijf: een goede diagnose, kennis over effectieve aanpakken en een (kennis)infrastructuur voor leraren. Ik licht deze hieronder toe.

Goede diagnose

Om de basisvaardigheden te verbeteren, is het eerst belangrijk dat we goed begrijpen waar het precies aan schort. Op welke onderdelen is verbetering nodig, voor welke leerlingen en op welke scholen? Een goede diagnose is essentieel, wil onderwijsbeleid duurzaam tot verbeteringen leiden.⁴

Wanneer we goed naar de cijfers kijken, valt ten eerste op dat *de beheersing van de basisvaardigheden met name bij meer kwetsbare leerlingen daalt*. Dit zijn leerlingen uit meer arme gezinnen en/of leerlingen waarvan de ouders geen startkwalificatie hebben. De daling van de basisvaardigheden wordt vooral veroorzaakt door een sterke daling van taal en rekenprestaties bij deze groep. In 2003 liep 1 op de 6 leerlingen uit arme gezinnen het risico laaggeletterd te worden. In 2015 was dit al gestegen naar bijna de helft van de leerlingen uit arme gezinnen.³

Een tweede opvallende bevinding is dat *de beheersing van de basisvaardigheden sterk verschilt tussen scholen*. Er zijn scholen waar alle leerlingen de streefniveaus taal en rekenen halen, maar ook

¹ Inspectie van het Onderwijs (2023) *De Staat van het Onderwijs 2023*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

² Wolf, Inge de (2023) Kwaliteit basisonderwijs staat onder druk. In: *ESB*, 108(4819), pp. 104-107.

³ Zie o.a. WorldBank (2017) *Growing United: Upgrading Europe's convergence machine*. Washington, D.C.: World Bank Group.

⁴ Van Klaveren, C. & I. Cornelisz (2023) Purposes of Education: The Iterative 5D Model for Sustainable Improvement of Educational Quality. In: Choi, A. (Ed.) *Economic Foundations of Education*. Bloomsbury Publishing Plc., pp. 35-58.

scholen waar slechts een kwart van de leerlingen het streefniveau haalt.⁵ Ook scholen met een vergelijkbare leerlingpopulatie verschillen sterk in de mate waarin hun leerlingen de referentieniveaus beheersen.

De problemen concentreren zich dus met name bij kwetsbare leerlingen en op specifieke scholen. Beleid zal met name effectief zijn als het zich richt op deze leerlingen en scholen. De kwaliteit van de leraren is de belangrijkste factor, gevolgd door de focus en tijd die gegeven wordt aan de basisvaardigheden. De gebruikte leermiddelen lijken nauwelijks samen te hangen met schoolverschillen in beheersing van de basisvaardigheden, zo laten onder andere de jaarlijkse peilingsonderzoeken taal en rekenen zien.⁶

Een goede diagnose is overigens ook essentieel voor leraren, schoolleiders en bestuurders. Het probleem hier is dat een substantieel deel van de leraren, schoolleiders en bestuurders *niet beschikken over informatie over de beheersing van de basisvaardigheden van hun leerlingen*. Hierdoor kunnen zij geen goede diagnose opstellen voor hun eigen klas of school en wordt er veelal geen urgentie gevoeld aan de basisvaardigheden te werken. Daarnaast weten deze leraren, schoolleiders en bestuurders niet welke collega's en scholen goede voorbeelden zijn, waar ze van kunnen leren. Het is daarom belangrijk dat leraren, schoolleiders en bestuurders over deze informatie kunnen beschikken.

Kennis over effectieve aanpakken

Kennis over effectieve aanpakken kan leraren helpen hun lespraktijk te verbeteren, door te focussen op effectieve aanpakken en niet effectieve aanpakken achterwege te laten. De leerlingen halen er eerder en vaker de referentieniveaus taal en rekenen. In Nederland zijn er mooie voorbeelden van scholen waar dit gebeurt.

In veel andere landen is de afgelopen 10 jaar geïnvesteerd in het beschikbaar stellen van kennis over effectieve aanpakken voor het onderwijs. Het meest bekende initiatief is de Education Endowment Foundation (EEF).⁷ Zij stimuleren onderzoek naar effectieve aanpakken en maken deze toegankelijk voor leraren en schoolleiders. De overgrote meerderheid van de Engelse leraren gebruikt deze informatie om de eigen lespraktijk te verbeteren, te prioriteren en om te stoppen met ineffektieve aanpakken. Ook lerarenopleiders zijn deze kennisbasis gaan gebruiken, evenals leraren in vele andere landen in de wereld.

Een kennisbasis als die van de EEF, goed gevuld, op 1 plek en toegankelijk voor alle leraren en schoolleiders kan leraren helpen meer 'evidence informed' te werken. Sinds enkele jaren is er bij leraren en schoolleiders een groeiende behoefte naar dit type kennis. Het NRO is met Onderwijskennis.nl en andere nieuwe activiteiten goed op weg, maar is op dit moment nog niet doorontwikkeld tot het EEF-achtig kenniscentrum dat je voor het Nederlands onderwijs zou wensen.

Van effectieve aanpakken naar versterken vakmanschap

Alleen kennis over effectieve aanpakken leidt niet automatisch tot betere lessen.⁸ Het onderwijsvak is hiervoor te complex. Hiervoor is het nodig dat het lukt om de lespraktijk en het vakmanschap te verbeteren, op basis van deze kennis. De meest kansrijke aanpakken hiervoor zijn het leren van

⁵ Inspectie van het Onderwijs (2022) Staat van het Onderwijs 2022. Utrecht: IvhO.

⁶ Zie diverse rapporten van Peil.Onderwijs op <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/peil-onderwijs>
⁷ www.educationendowmentfoundation.org.uk

⁸ EEF (2017) 'Literacy Octopus'. *Dissemination Trial*. Evaluation report. London: Education Endowment Foundation.

elkaar ('peer learning'), mentoring en langdurige scholings- en begeleidingstrajecten. Ook hier geldt dat dit in Nederland niet structureel wordt aangeboden, maar dat leraren en schoolleiders dit veelal zelf moeten organiseren. Het gevolg is dat er relatief niet-effectieve professionaliseringsactiviteiten worden ondernomen en 1 op de 5 beginnende leraren zich onvoldoende vakbekwaam voelt voor taal- en rekenlessen.¹

Ook hier geldt dat er inmiddels interessante voorbeelden zijn van structuren waar meer systematisch gewerkt wordt aan het versterken van het vakmanschap op basis van kennis over wat werkt. Het Amsterdamse Onderwijskennis Netwerk Amsterdam (ONA) is hier een mooi voorbeeld van (zie www.ona.amsterdam). Hier bouwen we aan een steeds groter netwerk van expert-scholen en expert-leraren. Zij organiseren masterclasses voor alle leraren, delen hun eigen lespraktijk en helpen leraren op andere scholen. Hierbij worden ze ondersteund door wetenschappers en gefaciliteerd door hun bestuur en de gemeente. Hierdoor ontstaat er meer focus op kansrijke aanpakken, lekt er minder tijd en energie weg aan ineffektieve aanpakken en wordt het vakmanschap van een steeds grotere groep leraren versterkt. Een leuke bijvangst is dat de expert leraren rolmodellen worden en hierdoor langer als leraar werkzaam blijven.

De overheid doet er goed aan dergelijke initiatieven te omarmen en dit type kennisinfrastructuur voor het onderwijs te stimuleren. Het NGF-programma Ontwikkelkracht is ook een mooie kans om dergelijke infrastructuur landelijk op te zetten. Daarnaast kan de overheid bestaande netwerken stimuleren waarin leraren inzichten uit onderzoek benutten om hun vakmanschap te versterken.

Tot slot

Voor duurzame verbetering van de basisvaardigheden is dus een goede diagnose, kennis van effectieve aanpakken en een (kennis)infrastructuur voor leraren nodig. Deze zouden structureel onderdeel van het onderwijsstelsel moeten uitmaken. In de meeste andere landen is dit ook het geval. In Nederland is hierin nog een inhaalslag te maken. Voordeel van deze investering is wel dat je daarmee duurzaam het vakmanschap van leraren verbetert, en daarmee voor de leerlingen het onderwijs in de basisvaardigheden.

[Prof. dr. Inge de Wolf is bijzonder hoogleraar 'Onderwijsstelsels' aan de Universiteit Maastricht, oprichter en directeur van Education Lab en programmamanager bij het NRO]